

Alimov Sardor Komil o'g'li,
“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot instituti bo'lim boshlig'i,
falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
e-mail: sardoralimov2507@mail.ru

OILALARDAGI IJTIMOY-MA'NAVY MUHITNI SOG'LOMLASHTIRISHDA KEKSALAR ISHTIROKINI QO'LLAB-QUVVATLASH (Singapur va Malayziya tajribasi asosida)

Annotatsiya. Mazkur maqolada oilalarning mustahkamligi, ularning ijtimoiy-ma'naviy barqarorligini ta'minlashning ijtimoiy ahamiyati yoritib berilgan. Muallif Singapur va Malayziya tajribasi asosida ushbu mamlakatlarda davlat va jamiyat tomonidan oilalarning ijtimoiy-ma'naviy muhitini sog'lomlashtirish, oilaviy ajrashishlarning oldini olish, keksalar, xususan, qaynonalarning oila mustahkamligidagi rolini kuchaytirish borasida amalga oshirilayotgan ishlarga e'tibor qaratgan.

Tayanch so'zlar: oila, ijtimoiy-ma'naviy muhit, Singapur, Malayziya, nikoh va ajrashish, keksalar, keksa rezidentli uy xo'jaliklari, qaynona, mediatsiya.

Аннотация. В данной статье освещается социальное значение укрепления семей, обеспечения их социально-духовной стабильности. На основе опыта Сингапура и Малайзии автор обратил внимание на работу, проводимую государством и обществом в этих странах по улучшению социальной и духовной среды семьи, предотвращению семейных разводов, усилению роли пожилых людей, в частности свекрови, в укреплении семьи.

Ключевые слова: семья, социально-духовная среда, Сингапур, Малайзия, брак и развод, старшее поколение, домохозяйства пожилых людей, свекровь, медиация

Annotation. This article highlights the social significance of strengthening families, ensuring their social and spiritual stability. Based on the experience of Singapore and Malaysia, the author drew attention to the work carried out by the state and society in these countries to improve the social and spiritual environment of the family, prevent family divorces, strengthen the role of older people, in particular mothers-in-law, in strengthening the family.

Keywords: family, socio-spiritual environment, Singapore, Malaysia, marriage and divorce, older generation, elderly resident households, mother-in-law, mediation

Kirish. Oila – jamiyatning asosiy bo'g'ini, haqiqiy insoniy munosabatlar qaror topgan makon. Yurtimizda oila azaldan muqaddas dargoh sifatida yuksak qadrlanib kelinadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilning 1-yanvar holatida mamlakatimizda **9 729 961 ta** oilalar mavjud¹. Mazkur oilalarning mustahkamligini, ularning ijtimoiy-ma'naviy

barqarorligini ta'minlash davlatimiz ijtimoiy siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Zero, oiladagi ma'naviy muhitning sog'lomligi jamiyatning ma'naviy barqarorligiga bevosita ta'sir etadi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'biri bilan aytganda: **“Oila – kichik vatan, oila tinch bo'lsa, baxtli bo'lsa – vatan tinch bo'ladi”**.

Oilada sog'lom ijtimoiy-ma'naviy muhitning qaror topishi uning mustahkamligiga, jamiyatning ma'naviy yuksalishiga sabab bo'lsa, aksincha, kichik oilaviy nizolar, oila a'zolari, xususan,

¹ https://t.me/statistika_rasmiy/3569

qaynona va kelin o'rtasidagi munosabatlarning yomonlashuvi, ularning o'z vazifalarini bilmadan, anglamasdan harakat qilishi oilaning darz ketishiga, munosabatlarning sovuqlashishiga, hatto oilaviy ajralishlarga olib kelishi mumkin.

Oilalarning mustahkamligini ta'minlash bilan bog'liq bo'lgan shu kabi ijtimoiy muammolar faqatgina bir mamlakatga tegishli emas. Oila institutining inqirozi global dunyodagi ma'naviy yemirilish sifatida baholanib, bugungi kunda dunyoning ko'plab mamlakatlari oilalarning mustahkamligini, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning barqarorligini ta'minlash maqsadida tizimli ishlarni amalga oshirib kelmoqda. Shunday yetakchi mamlakatlar sifatida Janubiy-Sharqiy Osiyoda joylashgan **Singapur** va **Malayziyani** e'tirof etish mumkin.

Asosiy qism. Singapur va Malayziya Janubiy-Sharqiy Osiyoda joylashgan iqtisodiy jihatdan taraqqiy etgan davlatlar hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda, mazkur mamlakatlarda kuchli ijtimoiy himoya tizimi, oilalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha samarali islohotlar hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini ta'minlash bo'yicha samarali davlat siyosati mavjud. Singapur va Malayziyada oilaviy ajrashishlarning soni nisbatan kam, hukumatlar mazkur yo'nalishda ham samarali ishlarni amalga oshirmoqda. Shuningdek, mamlakatlarning aholisi orasida asosiy e'tiqod qilinuvchi din islom dini bo'lib, mazkur yo'nalishda har ikki mamlakatdagi holatni ham O'zbekistondagiga o'xshash deb hisoblash mumkin. Har ikki mamlakatning oilalarni mustahkamlash borasida amalga oshirayotgan ishlariga alohida-alohida to'xtalib o'tamiz.

Dastavval, **Singapur** mamlakatiga to'xtalib o'tsak. Mazkur davlat iqtisodiy jihatdan rivojlangan, ijtimoiy jihatdan barqaror tizimga ega bo'lgan mamlakat hisoblanadi. Mamlakat iqtisodiy jihatdan rivojlanishi unda qadriyatlar, xususan, oilaviy qadriyatlarning transformatsiyasi, an'anaviy oila institutining parokandalikka uchrashiga olib kelmagan. Bunda davlatning mamlakatda ijtimoiy-ma'naviy muhit barqarorligini ta'minlash bilan bog'liq samarali siyosatni amalga oshirishi katta rol o'ynagan.

Singapurda oila institutini mustahkamlash, har tomonlama qo'llab-quvvatlash **davlat siyosati** darajasida ko'riladi. Kundalik hayotda **islom dinining ta'siri** kuchli bo'lgani ham singapurliklarning hayotida oilani muqaddas dargoh darajasiga ko'tarilishiga ta'sir ko'rsatgan. Bugungi kunda Singapurda oila bilan shug'ullanuvchi bir

qator davlat tashkilotlari faoliyat yuritib, **ularning asosiylari quyidagilardan iborat:**

Ijtimoiy va oilaviy rivojlanish vazirligi. Bu mamlakatdagi oila bilan bog'liq **asosiy siyosatni amalga oshiruvchi davlat organi** hisoblanadi. Bugungi kunda Ijtimoiy va oilaviy rivojlanish vazirligining rahbari, vazir – **Masagos Zulkifli** hisoblanadi.

Vazirlikning asosiy missiyasi bardoshli shaxslar, kuchli oilalar va g'amxo'r jamiyatni tarbiyalashdan iborat.

Vazirlik **uch yo'nalishda** faoliyatini amalga oshiradi:

1. Kam ta'minlangan, muhtoj oilalarni qo'llab-quvvatlash.
2. Oilalar va ota-onalikni rag'batlantirish.
3. Ijtimoiy xizmatlar sektorini mustahkamlash².

Erta bolalik va rivojlanish agentligi (Early Childhood and Development Agency (ECDA)) – **2013-yil 1-aprelda** tashkil etilgan, **avtonom agentlik**. Bosh **ijrochi direktori** – **Tan Chi Vi** (Tan Chee Vi). Ta'lim vazirligi va Ijtimoiy va oilaviy rivojlanish vazirligi tomonidan birgalikda nazorat qilinadi, Ijtimoiy va oilaviy rivojlanish vazirligi qoshida joylashgan³.

Agentlikning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- **Bolalar ta'limi sektorining** sifat standartlarini oshirish, shu jumladan, tartibga solish va erta bolalikni **rivojlantirish resurslari** bilan ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlarni nazorat qilish.

- Erta yoshdagi bolalarga xizmat qiluvchi **mutaxassislarni tayyorlash** va ularning **uzluksiz kasbiy rivojlanishiga ko'maklashish**.

- Erta bolalik sektorini qo'llab-quvvatlash uchun **infratuzilma** va **mehnat resurslari bo'yicha bosh rejani** ishlab chiqish.

- Sifatli maktabgacha ta'lim dasturlarini, ayniqsa, **kam va o'rta daromadli oilalar uchun** arzon narxlarda saqlashga **subsidiyalar** va **grantlar** taqdim etish.

- **Ota-onalarning xabardorligini oshirish** va farzandlarining rivojlanishiga yordam berish uchun targ'ibot ishlarini olib borish va boshqalar⁴.

Singapurda oilani mustahkamlash bilan bog'liq ko'plab **qonunlar, davlat dasturlari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar** qabul qilingan. Ularning eng muhimlari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

² <http://www.msf.gov.sg>

³ <https://www.ecda.gov.sg/home>

⁴ <https://www.msf.gov.sg/who-we-are/agencies-statutory-boards-councils/early-childhood-and-development-agency-ecda>

1. Singapur Respublikasi Parlamenti tomonidan **1961-yil 15-sentabr** kuni qabul qilingan **“Xotin-qizlar xartiyasi”** (Women’s Charter). Mazkur hujjatning **10-bob, 1-qism, 92-100-moddalari** oilaviy ajrashishlarga bag‘ishlangan.

94-modda 1-bandida “Nikohdan ajrashish to‘g‘risidagi ariza mazkur ariza berilgan sanada nikoh tuzilganiga **3 yil o‘tmagan bo‘lsa**, sud tomonidan qabul qilinmaydi” deb belgilab qo‘yilgan⁵.

2. Singapur Respublikasi Parlamenti tomonidan **1966-yil 17-avgust** kuni qabul qilingan **“Musulmon huquqini boshqarish to‘g‘risidagi qonun”** (Administration of Muslim Law Act). Mazkur Qonunning **6-qismi “Nikoh va ajrashish”** deb nomlangan bo‘lib, **89-109-moddalarni** o‘z ichiga oladi. Qonun Singapurdagi barcha musulmonlarning oilaviy munosabatlarini tartibga solib turadi⁶.

3. **2022-yil** Singapurda **“Singapur oilalari yili”** deb nomlangan bo‘lib, **2025-yilgacha mo‘ljallangan “Oilalar uchun Singapur – 2025” (A Singapore Made For Families 2025) Milliy dasturi** qabul qilingan. Mazkur Milliy dasturga ko‘ra, oilalar uchun nikoh, yosh oilalarni qo‘llab-quvvatlash, farzand ko‘rish, tarbiyalash, keksa yoshli oila a‘zolarini qo‘llab-quvvatlash, oilaviy nizolarning oldini olish, yolg‘iz onalik, foster oilalar, nogironligi bor oila a‘zolarini qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha vazifalar belgilangan. Jumladan,

– yosh oilalarni uy-joy bilan ta‘minlash dasturi doirasida ular uchun **85-95 foiz** atrofida **3 va 4 xonali uylar** qurilishi belgilangan. Kam daromadli oilalarga yangi uylar uchun **80 ming dollar**, ikkilamchi uylar uchun **160 ming dollar** miqdorida grantlar ajratish belgilangan, subsidiyalash tizimi ham mavjud. **Yosh oilalarning o‘z ota-onalariga yaqin joydan uy xarid qilishlari qo‘llab-quvvatlanadi**;

– yangi tug‘ilgan chaqaloqlar uchun ular **16 yoshga kirguniga qadar 180 ming dollar** miqdorida ta‘lim uchun subsidiyalar ajratiladi. Chaqaloqlar tug‘ilganidan boshlab **“Baby Bonus” dasturi** doirasida salomatlik uchun subsidiya, **Medisave granti, MediShield Life loyihalari** doirasida tug‘ilgandan salomatlik sug‘urtasi beriladi. Ota-onalar uchun tug‘uruq va farzand tarbiyasi bilan bog‘liq **10 ga yaqin haq to‘lanadigan va to‘lanmaydigan ta‘tillar** ajratiladi⁷;

⁵ <https://sso.agc.gov.sg/Act/WC1961?ProvIds=P110-#P110->

⁶ <https://sso.agc.gov.sg/Act/AMLA1966?ProvIds=P16-#P16->

⁷ <https://www.madeforfamilies.gov.sg/parental-leave-and-benefits/government-paid-maternity-leave>

– har bir mahallada mavjud bo‘lgan **“Families for Life @ Community”** guruhlar yordamida **er va xotinni otalik va onalik, farzand tarbiyasi bilan bog‘liq mahoratlarini oshirib borish** belgilangan;

– 2023-yildan boshlab davlat maktabgacha ta‘lim muassasalarida to‘lov kamaytiriladi, oilalar uchun maxsus subsidiyalar ajratiladi;

– 2027-yilgacha 2500 dan ortiq bobo-buvilar bilan hamkorlikda bolalarni tarbiyalovchi **“Bobobuvilar dasturi”** joriy etiladi. **“Muvaffaqiyatli qarish bo‘yicha harakatlar rejası”** qabul qilingan⁸.

Mamlakatdagi oilaviy ajrashishlar holati, davlatning mazkur holatga munosabati. Singapurda **2022-yil bo‘yicha 29 389 ta nikoh** qayd etilgan bo‘lib, bu tuzilgan nikohlar soni bo‘yicha 1961-yildan boshlab shakllantirilgan hisobga olish tizimi uchun **rekord hisoblanadi. 2022-yilda 7107 ta nikohdan ajrashish** qayd etilgan bo‘lib, mazkur ko‘rsatkich 2021-yilga nisbatan **9,9 foizga** kamaygan (**2021-yilda 7890 ta ajrashish**). Mamlakatda **nikohning o‘rtacha yoshi ham, oilaviy ajrashishlarning o‘rtacha yoshi ham** yildan yilga ortib bormoqda.

Masalan, **nikoh yoshi yigitlar uchun – 30,7 yosh, qizlar uchun – 29,3 yosh.** 2012-yilda bu ko‘rsatkich erkaklar uchun – **30,1 yosh**, ayollar uchun esa **28,0 yosh** ko‘rinishida bo‘lgan.

Ajrashishlar uchun o‘rtacha yosh erkaklarda – **44,4 yosh (2012-y. – 41,6);**

Ayollarda – **40,5 yosh (2012-y. – 38,0)**⁹.

Singapurda davlat oilaviy ajrashishlarning oldini olish, oilalarning barqarorligini mustahkamlash maqsadida oilaviy **ajrashish jarayonini murakkablashtirish**, yetarli asoslar ko‘rsatilmagan taqdirda **oilaviy ajrashish jarayonini bekor qilish** pozitsiyasini amalga oshiradi. Sud jarayoni eng tez holatda **6 oydan boshlab, bir necha yillargacha** cho‘zilishi mumkin. Shuningdek, ajrashishda faqatgina advokat xizmatining narxi **1500 dollardan 10 000 dollar va undan ham ko‘proq** bo‘lishi mumkin.

Singapurda oilaviy ajrashishlar 2 bosqichli jarayon hisoblanadi:

1-bosqich. Nikohni sud tomonidan vaqtinchalik bekor qilish.

2-bosqich. Yordamchi ishlarni (masalan, bolaga vasiy tayinlash, aliment belgilash kabi) amalga oshirish.

⁸ <https://www.msf.gov.sg/what-we-do/support-families-and-parents/article/resources/A-Singapore-Made-For-Families-2025-MFF-2025-Plan>

⁹ <https://www.singstat.gov.sg/-/media/files/news/press26072023.ashx>

Shuningdek, ajrashish jarayoni **musulmon huquqi** bo'yicha nikoh qurganlarda boshqacha shaklda amalga oshiriladi¹⁰.

Singapurda sud nikoh tuzilganidan **3 yil o'tmasdan ajrashish to'g'risida ishlarni ko'rib chiqmaydi**. Faqatgina **yatarli asos** bo'lganida 3 yil muddatgacha ajrashish ishini ko'rib chiqish bo'yicha sud qo'shimcha qaror qilishi mumkin. Shuningdek, "Xotin-qizlar xartiyasi"ning **94-moddasi 4-bandiga muvofiq**, sud ajrashish uchun ariza bergan oilalarni **yarashtiruvchi xodimga** jo'natishi mumkin¹¹.

Singapurda oilaviy ajrashish uchun ariza bergan oilalar quyidagi holatlarda majburiy "**Birgalikda ota-onalik majburiy dasturi**" (Mandatory Co-Parenting Programme ("CPP")) – **2016-yildan 2023-yilgacha "Majburiy ota-onalik dasturi"** – Mandatory Parenting Programme ("MPP") deb atalgan)dan o'tishi lozim:

- ajrashish jarayonini boshlash yoki qarshi da'vo berishdan oldin;
- 21 yoshdan kichik kamida 1 ta farzand bo'lsa;
- er va xotin o'zaro ajrashish sabablari yoki yordamchi masalalar bo'yicha kelisha olmasa.

Mazkur dastur **1,5 soatlik onlayn elektron ta'lim** va **1 soatlik** Oilalarni mustahkamlash dasturi yoki Ajrashishlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha maxsus agentlik maslahatchisi bilan **maslahatlashuv (konsultatsiya)dan iborat**. Dastur asosida ta'lim olish bepul¹².

Mamlakatda farzandlarga munosabat (davlat va oila hamkorligi).

Singapur **2019-yilda Bolalarni asrang (Save the Children)** xalqaro xayriya tashkiloti tomonidan **176 davlat** ko'rsatkichlari asosida tuzilgan "**Bolalik tugashi indeksi**" (**End of Childhood Index**) da **birinchi o'rinni** egallagan va **bolalar uchun eng xavfsiz davlat** maqomini qo'lga kiritgan. Mamlakatda **5 yoshgacha bo'lgan bolalar o'limi, bolalar zo'ravonligi** va **ekspluatatsiyasi juda past** darajada¹³.

Singapurda farzandli bo'lganlik uchun hukumat tomonidan **pul mukofoti** taqdim etiladi. **2023-yil** uchun **Baby Bonus** tizimi orqali **birinchi farzand** uchun jami **20 000 AQSh dollarigacha** yordam ajratiladi. Mazkur summa **beshinch** farzand uchun

33 000 AQSh dollariga yetishi mumkin¹⁴. Bundan tashqari, farzandli ayol ishlaganda unga **10–25 foizgacha soliq imtiyozlari** ham taqdim etiladi. Soliq imtiyozining miqdori farzand soniga qarab oshib boradi¹⁵.

Umuman olganda, Singapurda davlat oilalarning **ilk kundan boshlab** doimiy ravishda **moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlaydi**¹⁶.

2019-yilda Singapurda 1979-yildan 1981-yilgacha oraliqda tug'ilgan **101 180 nafar** singapurlik ishtirokda oilaviy ajrimlarning bolalar hayotiga ta'siri bo'yicha tadqiqot o'tkazilgan. Respondentlarning **8,8 foizining** ota-onasi ular 21 yoshga kirgunlariga qadar ajrashib ketishgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ota-onasi ajrashgan insonlar ajrashmaganlarga nisbatan:

1. **9,2 foiz kamroq** oliy ma'lumot olgan.
2. **4,9 foiz kamroq** daromad qilgan.
3. **2,3 foizga kamroq** oila qurgan (ajrashmagan oila farzandlari – 75,9 foiz, ajrashganlar farzandlarida – 73,6 foiz).
4. **7,9 foizga** o'zlarining ajrashish holatlari ko'proq (ajrashmagan oila farzandlari – **13,8 foiz**, ajrashganlar farzandlarida – **21,7 foiz**) kuzatilgan¹⁷.

Singapurda 2016–2020-yillar oralig'ida nikohsiz tug'ilgan bolalar soni **yiliga o'rtacha 830 tani** tashkil etgan. Davlat nikohsiz tug'ilgan bolalar uchun ba'zi bonusli to'lovlarni **amalga oshirmaydi**. Buning sababi sifatida hukumatning oilalarni qo'llab-quvvatlash va targ'ib qilish bilan bog'liq siyosati ko'rsatiladi¹⁸.

Mamlakatda keksa insonlarga nisbatan munosabat.

Singapurda keksa yoshli aholi sonining barqaror o'sishi kuzatilmoqda. 2020-yilda **65 yosh va undan kattalar** umumiy aholining **15,2 foizini** tashkil etgan (2010-yilda **9,0 foiz** bo'lgan).

¹⁰ <https://singaporelegaladvice.com/law-articles/divorce-in-singapore/>

¹¹ <https://sso.agc.gov.sg/Act/WC1961?ProvIds=P110-#P110->

¹² <https://www.singaporedivorcelawyer.com.sg/mandatory-co-parenting-programme-cpp-2023/>

¹³ <https://www.savethechildren.net/what-we-do/advocacy-campaigns>

¹⁴ <https://www.income.com.sg/blog/baby-bonus-singapore#:~:text=For%20children%20born%20from%2014,child%20turns%2012%20years%20old.>

¹⁵ <https://www.cpf.gov.sg/member/infocenter/educational-resources/baby-bonus-benefits-and-support-for-new-parents>

¹⁶ <https://www.madeforfamilies.gov.sg/home>

¹⁷ INTERGENERATIONAL EFFECTS OF DIVORCE ON CHILDREN IN SINGAPORE. Research Series Paper No. 01/2020. Ministry of Social and Family Development, Republic of Singapore. https://www.msf.gov.sg/docs/default-source/research-data/msf_research_series_intergenerational_effects_of_divorce_on_children_in_singapore.pdf

¹⁸ <https://www.straitstimes.com/singapore/politics/annual-births-to-single-unwed-mothers-trending-down-since-2013-sun-xueling>; <https://singaporelegaladvice.com/law-articles/having-an-illegitimate-child-singapore/>

Keksa rezidentli uy xo'jaliklari (ya'ni kamida 1 a'zosi 65 va undan katta yoshda bo'lgan rezident uy xo'jaliklari) ulushi barcha rezident uy xo'jaliklarining 2010-yildagi **24 foizidan** 2020-yilda **34,4 foizgacha** oshdi.

Singapurda oila keksalar uchun jismoniy, moddiy va ruhiy yordamning asosiy manbayi hisoblanadi. 2018-yilgi tadqiqotlarga ko'ra, 65 yosh va undan keksalarning aksariyati oilali farzandlarining **jismoniy (70,9%), moddiy (89,6%) va ruhiy (94,9%)** yordam ko'rsatishiga ishonishadi. Turmush qurmagan farzandlari bo'yicha ham deyarli shunday natija qayd etilgan (**jismoniy (81,9%), moddiy (82,8%) va ruhiy (91,3%)**)).

Ijtimoiy va oilaviy rivojlanish vazirligining 2019-yilgi tadqiqotlariga ko'ra, 65 yosh va undan keksalarning **93 foizi** ahil oilasi borligini qayd etishgan.

Singapurda keksalar o'z oilalariga jismoniy va emotsional jihatdan yordam ko'rsatishga tayyor. 2019-yilda 65 yosh va undan keksalarning **92 foizi** zarur bo'lganda oilalari uchun **jismoniy ko'makka tayyorligini** (nevaralarini o'qishdan olish, uy ishlarida ko'maklashish kabi) bildirgan. **95 foizi** esa oila a'zolariga tinglash, maslahatlar berish orqali **ruhiy ko'mak berishini** bildirishgan. Bu ko'rsatkichlar 2016-yilda **94 foizga** (jismoniy ko'mak) **97 foizni** (ruhiy ko'mak) tashkil etgan.

Singapur jamiyatida keksalarga nisbatan munosabat **juda ijobiy**. Ijtimoiy va oilaviy rivojlanish vazirligining 2019-yilgi tadqiqotlarida ishtirok etgan respondentlarning **97 foizi bobobuvilar va ularning nevaralari o'zaro yaqin munosabatda bo'lishlari muhim** ekanligini, bu avlodlararo aloqalarning muhim sharti ekanligini bildirishgan¹⁹.

Singapurda kelinlarning o'z turmush o'rtog'ining ota-onasi bilan birga yashashi holati **an'anaviy** hisoblanadi. Hozirgi kunda yashash uchun **uy-joyning qimmatligi** ham bunga sabab bo'lmoqda. Qaynonalarni zarurat bo'lganda kelinlariga farzand tarbiyasi, uy yumushlarida ko'maklashadi. Qaynona-kelin o'rtasidagi munosabatlarda kam bo'lsa-da, muammolar sodir bo'lib, oilaviy ajrashishlar kuzatilishi mumkin. Lekin bunday holatlar **kamdan kam uchraydi**²⁰.

Singapurda qaynonalarning oilaviy munosabatlarda **asosiy rol** o'ynashini kuzatish

¹⁹ AGEING FAMILIES IN SINGAPORE, 2010 – 2020, Insight Series Paper 01/2022. Ministry of Social and Family Development, Republic of Singapore. https://www.msf.gov.sg/docs/default-source/research-data/ageing_families_in_singapore_2010-2020.pdf

²⁰ <https://divorcelawyer-singapore.sg/2017/11/29/mother-law-problems-singapore/>

mumkin. Xususan, nikoh to'yi bilan bog'liq **marosimlarni** tashkil etishda ham qaynonaning o'rni yuqori²¹.

Endi **Malayziyada** oila institutini mustahkamlash bo'yicha amalga oshirilgan ishlarga to'xtalib o'tsak.

Malayziyada oila institutini mustahkamlash, oilalarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash **davlat siyosati** darajasida ko'riladi. Bugungi kunda Malayziyada oila bilan shug'ullanuvchi bir **qator davlat tashkilotlari** faoliyat yuritib, **ularning asosiylari quyidagilardan iborat:**

Xotin-qizlar, oila va jamiyatni rivojlantirish vazirligi (Kementerian Pembangunan Wanita, Keluargadan Masyarakat) – mazkur vazirlik Malayziyada **jamiyat va oila farovonligi uchun mas'ul bo'lib, 2001-yil 17-yanvarda** tashkil etilgan. Vazir – Nensi Shukri²².

Vazirlikning asosiy vazifalari sifatida quyidagilar belgilangan:

– mamlakatning taraqqiyotida ayollar, oilalar va ijtimoiy guruhlarining roli hamda faol ishtirokini ta'minlash;

– ayollar, oilalar va ijtimoiy guruhlarining huquqlarini ta'minlash, ularni himoya qilishda adolatli va xolis, kamsitishsiz yondashish;

– ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy sohalarida ayollar va ijtimoiy guruhlar uchun teng imkoniyatlar yaratish;

– oila institutini mustahkamlash va boshqalar²³.

Aholi va oilani rivojlantirish milliy Kengashi (LPPKN) – 1966-yilda **“Oilani rejalashtirish to'g'risida”gi Qonunga** muvofiq tashkil etilgan. Milliy Kengash (LPPKN) **2001-yildan** buyon Xotin-qizlar, oila va jamiyatni rivojlantirish vazirligi tarkibida faoliyat yuritmoqda²⁴.

Aholi va oilani rivojlantirish milliy Kengashining missiyasi – tadqiqotlar, xizmatlar va innovatsion oilani rivojlantirish dasturlari orqali **aholi, nikoh va oila** kun tartibini umumiy farovonlikka yo'naltirish²⁵.

Malayziyadagi oilani mustahkamlash bilan bog'liq qabul qilingan qonunlar, davlat dasturlari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar:

²¹ <https://singaporebrides.com/articles/2012/03/dealing-with-the-mother-in-law/>

²² https://en.wikipedia.org/wiki/Ministry_of_Women,_Family_and_Community_Development

²³ <https://www.kpwkm.gov.my/kpwkm/index.php?r=portal/about&id=ck80LzFHSTA4a2paK2o1eEloZGRGUT09>

²⁴ <http://www.lppkn.gov.my/lppkngateway/frontend/web/index.php?r=portal/index>

²⁵ <http://www.lppkn.gov.my/lppkngateway/frontend/web/index.php?r=portal/article&menu=60&id=MmZPV04xYlgIdINLbm9HNURQUU9YZz09>

1. Malayziya Parlamenti tomonidan **1966-yilda** qabul qilingan **“Aholi va oilani rivojlantirish to‘g‘risidagi Qonun”** (Population and family development act 1966). Mazkur qonunda oila va aholini rivojlantirish bo‘yicha mas‘ul davlat tashkilotlarining funksiyalari belgilab berilgan²⁶.

2. **Xotin-qizlar, oila va jamiyatni rivojlantirish vazirligining 2021–2025-yillarga mo‘ljallangan Strategik rejasi** qabul qilingan.

Reja 8 ta strategik maqsad va 34 ta strategik qadamdan iborat. Shuningdek, 274 ta maqsadli ko‘rsatkich va unga erishish uchun 201 ta dastur ham belgilangan.

8 ta strategik vazifalar quyidagilardan iborat:

1. *Oila instituti mustahkamlash.*
2. *Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash.*
3. *Bolalarni himoya qilish va rivojlantirish.*
4. *Keksalar uchun qulay muhitni yaratish.*
5. *Nogironlarning imkoniyatlarini kengaytirish.*
6. *Ehtiyojmand aholiga ko‘mak berish.*
7. *Mamlakatning xalqaro maydonda imijini rivojlantirish.*

8. *Xizmat ko‘rsatishning samaradorligini oshirish*²⁷.

Mamlakatda 2020-yilda jami **45 754 ta nikohdan ajrashish** holati qayd etilgan bo‘lib, shundan **37 853 holatda** nikoh **Islom shariatiga muvofiq**, taloq asosida, **7901 ta ajrashish** esa umumiy talablarga ko‘ra rasmiylashtirilgan. Oilaviy ajrashishning mamlakat bo‘yicha ko‘rsatkichi **1,4 promilleni** tashkil etib, mazkur ko‘rsatkich musulmonlar orasida **1,9 promilleni**, musulmon bo‘lmaganlar orasida esa **0,6 promilleni** tashkil etgan²⁸.

Malayziyada oilaviy munosabatlar **to‘liq shariat qoidalari** asosida amalga oshiriladi. Nikoh, ajrashish, meros taqsimlash, nafaqa belgilash va boshqa masalalar shariatga muvofiq amalga oshiriladi²⁹.

Musulmon bo‘lmaganlarga ajrashish jarayonini boshlash uchun nikoh tuzilganidan keyin **kamida 2 yil** o‘tgan bo‘lishi talab etiladi. Ajrashishga oid sud **Milliy ro‘yxatga olish**

bo‘limidagi Nikoh sudida amalga oshiriladi. Sudya nikohdagi **bolalar manfaatini inobatga olishi, yarashtirish choralari**ni ko‘rishi talab etiladi³⁰. Musulmon bo‘lmaganlarning nikoh va ajrim bilan bog‘liq oilaviy munosabatlari **1976-yilda qabul qilingan 164-sonli qonun** bilan tartibga solinadi³¹.

Mamlakatda farzandlarga munosabat (davlat va oila hamkorligi).

Mamlakatda 2020-yilda jami **184 589 ta nikoh** holati qayd etilgan bo‘lib, shundan **145 202 ta nikoh Islom shariati** asosida, **39 387 ta nikoh** umumiy asoslarga ko‘ra rasmiylashtirilgan³².

Malayziyada hukumat **bolalar tarbiyasi bo‘yicha** to‘liq tizim yaratgan bo‘lib, 2020-yilda **5326 ta** ijtimoiy ta‘minot bo‘limida ro‘yxatdan o‘tgan bolalarni parvarish qilish markazlari faoliyat yuritgan. Mazkur markazlar alohida tashkilot sifatida (**4006 ta**), ish joylarida (**344 ta**), alohida jamiyat shaklida (**25 ta**) yoki uy xo‘jaligi asosida (**951 ta**) tashkil etilishi mumkin. Mazkur markazlarda jami **18 261 nafar tarbiyachilar** faoliyat yuritadi³³.

Xotin-qizlar, oila va jamiyatni rivojlantirish vazirligining ma‘lumotlariga ko‘ra, **2015-yilda** mamlakat bo‘yicha jami **1144 ta farzand** olish uchun arizalar taqdim etilgan. Davlat boquvchisini yo‘qotgan farzandlarning oilada tarbiyalanishini rag‘batlantiradi³⁴.

Mamlakatda keksa insonlarga nisbatan munosabat.

Malayziyada 2020-yilda jami **3,5 mln** nafardan ortiq **60 va undan katta** yoshdagi keksalar mavjud bo‘lib, ularning **48,8 foizini (1,7 mln nafari)** keksa ayollar tashkil etadi³⁵.

2016-yilda Malayziyada **“Keksalar salomatligini mustahkamlash bo‘yicha harakatlar rejasi”** ishlab chiqilgan bo‘lib, unda

³⁰ https://www-malaysia-gov-my.translate.goog/portal/content/27695?language=my&_x_tr_sl=ms&_x_tr_tl=uz&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=wapp&_x_tr_hist=true

³¹ <https://www.jpn.gov.my/en/faq/faq-marriage-and-divorce>

³² 2020-2021. STATISTICS ON WOMEN, FAMILY AND COMMUNITY. P. 78. – <https://www.kpwkm.gov.my/kpwkm/uploads/files/Penerbitan/Buku%20Perangkaan/e-book%E2%80%A2KPWKM%202020-2021%20291122.pdf>

³³ 2020-2021. STATISTICS ON WOMEN, FAMILY AND COMMUNITY. P. 80. – <https://www.kpwkm.gov.my/kpwkm/uploads/files/Penerbitan/Buku%20Perangkaan/e-book%E2%80%A2KPWKM%202020-2021%20291122.pdf>

³⁴ https://www.data.gov.my/data/ms_MY/dataset/statistik-permohonan-anak-pelihara

³⁵ 2020-2021. STATISTICS ON WOMEN, FAMILY AND COMMUNITY. P. 17. – <https://www.kpwkm.gov.my/kpwkm/uploads/files/Penerbitan/Buku%20Perangkaan/e-book%E2%80%A2KPWKM%202020-2021%20291122.pdf>

²⁶ <https://online.fliphtml5.com/kxud/kqyc/#p=30>

²⁷ <https://www.kpwkm.gov.my/kpwkm/uploads/files/Dokumen/Pelan%20Strategik/PELAN%20STRATEGIK%20KPWKM%202021%20-%202025.pdf>

²⁸ 2020-2021. STATISTICS ON WOMEN, FAMILY AND COMMUNITY. P. 79. – <https://www.kpwkm.gov.my/kpwkm/uploads/files/Penerbitan/Buku%20Perangkaan/e-book%E2%80%A2KPWKM%202020-2021%20291122.pdf>

²⁹ <https://jksnpp.penang.gov.my/index.php/18-penerbitan-mahkamah/86-hak-wanita-selepas-perceraian>

keksa yoshli fuqarolarning **jismoniy va ruhiy salomatligi, ularga tibbiy yordam ko'rsatish** masalalariga e'tibor qaratilgan³⁶.

Malayziyada oila instituti **an'analar asosida** qurilgan. Bugungi kunda ham mamlakatda yosh oilalarning **qaynота-qaynonalar bilan birgalikda** yashashlari odatiy hol hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda, qaynonalar aralashuvi oilaviy ajrashishlarning **asosiy sabablaridan biri** sifatida qayd etiladi³⁷.

Xulosa. Singapur va Malayziya tajribasi asosida oilalarni mustahkamlash, ularda ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalarni taqdim etish mumkin:

1. Oilaviy ajrashish bilan bog'liq sud ishlarida agarda mazkur ajrashish jarayonidagi oilada voyaga yetmagan farzandlar bo'lsa, **"majburiy ota-onalik dasturi"** singari bepul dasturlaridan o'tishni, **majburiy mediatsiya institutini** joriy etish.

2. Oilaviy ajrashish bilan bog'liq sud jarayonida mazkur ajrashish tufayli vujudga keladigan **boshqa turdagi nizolar** (mol-mulkka oid, aliment belgilash va hokazo) **to'liq hal bo'lmaguncha yakuniy ajrim belgilamaslik** amaliyotini joriy etish.

3. Oilalarning mustahkamligida keksa avlodning rolini o'rganish bilan bog'liq bo'lgan

ilmiy loyihalarni rag'batlantirish, sohaga nisbatan **ko'p tarmoqli yondashuvni** shakllantirish.

4. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash kurslari doirasida bo'lg'usi **kelinlar va qaynonalar** uchun **shaxslararo munosabatlarni barqarorlashtirish, oilaviy nizolarning oldini olish** bo'yicha psixologik seminar-treninglar o'tkazish.

5. Yosh oilalarning o'z ota-onalari bilan doimiy aloqada bo'lib turishlari, bobo va buvilarning farzand tarbiyasida faol ishtirok etishlarini ta'minlash maqsadida uy-joy xarid qilish bilan bog'liq imtiyozli ipoteka kreditlari, subsidiyalar ajratishda **yosh oilalarning o'z ota-onalariga yaqin joydan uy xarid qilishlarini qo'llab-quvvatlash**.

6. Keksalarning oilaviy muhitini sog'lomlashtirish, farzand tarbiyasida bobo va buvilarning ishtirokini ta'minlash maqsadida an'anaviy oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash **maqsadida tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish**.

7. Nikohdan ajrashish uchun **nikoh qayd etilgandan keyin minimum 2 yil o'tishi** bilan bog'liq talabni oila qonunchiligiga kiritish.

8. **Yolg'iz onalarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha harakatlar rejasini** ishlab chiqish va amalga oshirish.

9. Qaynona va kelin o'rtasidagi munosabatlarni yaxshilash maqsadida **oilaviy psixologik ko'mak beruvchi markazlarni tashkil etish**, oila psixologi mutaxassisligi bo'yicha kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish.

³⁶ <https://www.kpwkm.gov.my/kpwkm/uploads/files/Penerbitan/Plan/Pelan%20Tindakan%20Perkhidmatan%20Kesihatan%20Warga%20Emas.pdf>

³⁷ <https://hellodoktor.com/kesihatan-mental/hubungan-yang-sihat/punca-penceraian-di-malaysia/>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. https://t.me/statistika_rasmiy/3569
2. <http://www.msf.gov.sg>
3. <https://www.ecda.gov.sg/home>
4. <https://www.msf.gov.sg/who-we-are/agencies-statutory-boards-councils/early-childhood-and-development-agency-ecda>
5. <https://sso.agc.gov.sg/Act/WC1961?ProvIds=P110-#P110->
6. <https://www.singstat.gov.sg/-/media/files/news/press26072023.ashx>
7. <https://singaporelegaladvice.com/law-articles/divorce-in-singapore/>
8. <https://www.savethechildren.net/what-we-do/advocacy-campaigns>
9. <https://www.madeforfamilies.gov.sg/home>
10. Intergenerational effects of divorce on children in singapore. Research Series Paper No. 01/2020. Ministry of Social and Family Development, Republic of Singapore // https://www.msf.gov.sg/docs/default-source/research-data/msf_research_series_intergenerational_effects_of_divorce_on_children_in_singapore.pdf
11. Ageing families in singapore, 2010 – 2020, Insight Series Paper 01/2022. Ministry of Social and Family Development, Republic of Singapore. https://www.msf.gov.sg/docs/default-source/research-data/ageing_families_in_singapore_2010-2020.pdf
12. <https://www.kpwkm.gov.my/kpwkm/index.php?r=portal/about&id=ck80LzFHSTA4a2paK2o1eEloZGRGUT09>
13. <http://www.lppkn.gov.my/lppkngateway/frontend/web/index.php?r=portal/index>
14. 2020-2021. Statistics on women, family and community. P. 80. – <https://www.kpwkm.gov.my/kpwkm/uploads/files/Penerbitan/Buku%20Perangkaan/e-book%E2%80%A2KPWK%202020-2021%20291122.pdf>
15. <https://www.jpn.gov.my/en/faq/faq-marriage-and-divorce>